

ZONDAG 37.

OVER HET WETTIG EEDZWEREN

In het derde gebod, dat in de vorige Zondag verklaard is, wordt onder andere deugden vooral geboden: de aanroeping van Gods heilige Naam, waartoe ook behoort het wettig eedzweren, waarbij God als Getuige der waarheid wordt aangeropen. Aangezien aangaande dit eedzweren heden ten dage bepaalde dwalingen gevonden worden, zowel bij de Wederdopers, die alle eedzweren voor de christenen ongeoorloofd achten, als bij de Roomsens, die in hun eden - in plaats van God, of naast Hem - bepaalde schepselen aanroepen, en daar het ambt van getrouwe Leraars meebrengt, om niet alleen de waarheid te onderwijzen en te bevestigen, maar ook de dwalingen te weerleggen en de mensen daarvoor te waarschuwen, zo worden tot dat doel die dwalingen in deze Zondag in het bijzonder weerlegd: 1. de dwaling der Wederdopers in Vraag 101, en 2^e het misbruik van de Roomsens, in Vraag 102.

Vraag 101. Maar mag men ook Godzaliglijk bij de Naam Gods een eed zweren?

Antwoord. Ja, als de Overheid het van haar onderdanen, of anderszins ook de nood vordert, om trouw en waarheid daardoor te bevestigen, en dat tot Gods eer en des naasten heil. Want zulk eedzweren is in Gods Woord gegrond a), en daarom ook van de heiligen onder het Oude en Nieuwe Testament recht gebruikt geweest b).

a) Ex. 22 : 10v., Deut. 1 : 13 en 10 : 20 en Kon. 8 : 31v., Jes. 19 : 18; vgl. ook 14 : 17 en 20, 1 Kon. 1 : 28-30, Jes. 48 : 1, Jer. 4 : 2, Hebr. 6 : 6. en Openb. 10 : 5v.

b) Gen. 21 : 24 en 31 : 53, Jozua 2 : 12, 9 : 15 en 19, 1 Sam. 24 : 22v., Rom. 1 : 9, 2 Kor. 1 : 23, Hebr. 6 : 12

Verklaring van Vraag 101.

Onder andere zonden die tegen het derde gebod strijden, is mede bestraft en verboden het lichtvaardige en onnodige zweren; hetgeen een zeer gruwelijk misbruik is van Gods Naam, Die niet anders dan met heilige vrees en eerbied behoort gebruikt te worden. En zo wordt dan daartegen geboden een wettige en noodwendige eed, waarover tegenwoordig twee soorten dwalingen in omloop zijn, die thans in de twee volgende Vragen weerlegd worden.

De eerste is die der *Wederdopers*, die met de oude Manicheeën van gedachte zijn, dat de christenen in het geheel geen eed mogen afleggen, en zij nemen dus, zoveel zij kunnen, uit de wereld, die in het boze ligt, alle trouw weg, zonder welke de gerechtigheid niet bestaan kan, en zij brengen op die manier het leven van het ganse menselijke geslacht in gevaar, en benadelen daarmee ook de ware godsdienst. De tweede dwaling is die van de *Roomsens*, die willen verdedigen, dat men ook bij de schepselen zweren mag, zoals bij de heilige Engelen, gestorven zalige mensen, bij de vier Evangelisten, bij het kruis van Christus en andere meer. Om deze dwalingen te weerleggen en de gehele leer van het eedzweren des te grondiger te verstaan, zullen wij vooral de volgende vijf punten nader bezien.

OVER HET EEDZWEREN.

1. Wat een eed is.
2. Of het de christenen geoorloofd is een eed te zweren.
3. Bij wie men zweren moet.
4. Bij welke soort zaken men behoort te zweren.
5. Of men verplicht is, om alle eden na te komen.

1. *Wat een eed is.*

Het woord *eed* en *zweren* wordt in de Schrift menigmaal genomen voor de gehele dienst van God, waarbij dan een deel voor het geheel geldt, zoals in Deut. 10 : 20: „Gij zult bij Zijnen Naam zweren”; Jes. 19 : 18: „Te dien dage zullen er vijf steden in Egypteland zijn, sprekende de sprake Kanaäns en zwerende den HEERE der heirscharen”, en 45 : 23: “Mij zal alle knie gebogen worden, Mij zal alle tong zweren.” Van de godsdienst onder het Nieuwe Testament wordt tevoren gezegd: „Wie zweren zal op aarde, die zal zweren bij den God der waarheid, omdat de vorige benauwdheden zullen vergeten zijn en omdat zij voor Mijn ogen verborgen zijn”, Jes. 65 : 16; Jer. 12 : 16: „Zwerende bij Mijn Naam: Zo waarachtig als de HEERE leeft, enz.; zo zullen zij in het midden Mijns volks gebouwd worden.”

Maar eigenlijk is een eed een aanroeping van God, waardoor men begeert, dat Hij als de enige Hartenkenner, aan de waarheid getuigenis geven en hem die zweert straffen zal, als hij moedwillig bedriegt. Op die wijze wordt ze in de Catechismus in Vraag 102 beschreven, en deze definitie is ontleend aan de eedformule, die de Apostelen gebruikten, 2 Kor. 1 : 23: „Doch ik roep God aan tot een Getuige over mijne ziel, dat ik om u te sparen nog te Korinthe niet ben gekomen”, en 2 Sam. 3 : 9: “God doe Abner zo en doe hem zo daartoe! Voorzeker, gelijk als de HEERE David gezworen heeft, dat ik even alsoo aan hem zal doen.”

Getuigenis wil geven, namelijk hem die zweert behouden en hem goeddoen, als hij recht zweert, maar hem vernielen en straffen, als hij willens en wetens liegt.

2. *Of het de christenen geoorloofd is een eed te zweren.*

(Bastingius. Op die Vraag antwoordt de Catechismus met „ja”, lijnrecht tegen het onjuiste „nee” der *Wederdopers* in; en tot verklaring daarvan wordt 1. de eed bepaald, waarover hier gesproken wordt: wanneer en tot welk doel door de christenen Godzalig een eed gedaan mag worden. 2. Wordt ook het bewijs aangevoerd, n.l. Gods bevel en de voorbeelden der heiligen, zowel van het Oude als van het Nieuwe Testament, die de eed juist gebruikt hebben.

1. Hoe een eed, die de christenen Godzalig mogen zweren, zijn moet wordt bepaald op tweeërlei wijze; namelijk, dat ze niet lichtvaardig of onnodig, noch inzake ijdele of onbehoorlijke dingen geschieden mag, maar (1). als het tijd is, en (2). tot behoorlijke doeleinden.

(1). Wanneer het tijd is een juiste eed af te leggen, leert de Catechismus, namelijk in twee gevallen.

Ten eerste, als de Overheid het van haar onderdanen vraagt. Want men is verplicht, in alle dingen die niet met Gods Woord strijden, de Overheid te gehoorzamen, vooral omdat zo'n eed tot het welzijn van het gemenebest strekt, en daarom terecht een algemene of publieke eed genoemd kan worden; zoals wanneer koninkrijken en landen met elkaar verbonden sluiten, om trouw te houden, dan worden die met een eed bevestigd. Zo ook bij de inhuldiging van heren of aanstelling van overheden, dan wordt hun de eed van trouw, tot beveiliging van de onderdanen, afgenomen. Zo leggen ook de

onderdanen tegenover hun heren de eed van hulde en trouw af; en zo zijn de onderdanen aan hun Overheden, en de burgers en inwoners onderling met een eed van trouw verbonden. De eed is ook een band tussen degenen, die samen ten oorlog trekken, tussen de generaals en hun officieren, alsook tussen de gewone soldaten onderling, opdat zij mogen weten waaraan zij verbonden zijn, en hoe zij elkaar vertrouwen zullen. Deze en dergelijke eden zijn alle geoorloofd en noodzakelijk, die Godzaliglijk tot het algemeen welzijn afgelegd moeten worden. Zo is het ook nodig, de waarheid in twijfelachtige gevallen met een eed te versterken, ter beslissing van processen en andere goede zaken, wanneer de Overheid zulks aan de onderdanen gebiedt en oplegt.

Ten tweede, wanneer een bijzondere nood een eed vereist, om tot beslechting van twisten en onenigheden te dienen, of om een kwaad vermoeden weg te nemen, waarin de mensen onder de anderen overeenkomen, en die gebruiken om trouw en waarheid te bevestigen.

2. De *doeleinden* waartoe de eed moet afgelegd worden, zijn tweeërlei.

Het *eerste* is, opdat Gods eer daarmee verbreid worde. Want omdat al ons handelen op Gods eer gericht moet zijn, is het immers behoorlijk, dat Gods Naam alleen tot verbreiding van Zijn eer gebruikt wordt; hetgeen geschiedt, wanneer de eed, in de vreeze des Heeren, bij gewichtige zaken vereist en afgelegd, en Hem de eer toegeschreven wordt, die Hem alleen en geen schepsel toekomt, dat Hij de leugen haat en de waarheid liefheeft, harten en nieren doorzoekt en de leugens straft.

Het *tweede* doel is 's naasten voordeel, stichting en zaligheid, om hem in een bepaalde zaak gerust te stellen, waartoe een ieder uit liefde, goedwillig en bescheiden, zich behoort te laten vinden. Wanneer dan een eed afgelegd wordt op zulk een tijd en tot zulke doeleinden, dan mogen en moeten de christenen die Godzalig afleggen, zoals nu voor het tweede deel van het Antwoord verklaard en bewezen zal worden.)

II. De *bewijzen* waarmee ook bewezen wordt, dat het de christenen geoorloofd is om Godzaliglijk bij de Naam des Heeren te zweren, worden in de Catechismus, vier in getal, als volgt genoemd.

1. Opdat de eer van God verbreid worde. Want de waarheid en haar openbaring strekken grotelijks tot Gods eer.

2. Opdat de zaligheid en het welzijn van anderen bevorderd worde. Want onze zaligheid bestaat in de waarheid, en inzonderheid in de hemelse waarheid.

3. Omdat een wettig eedzweren in Gods Woord gegrond is, Deut. 6 : 13 en 10 : 20, enz.

4. Omdat het door de heiligen recht gebruikt geweest is.

(Lansbergen. De eerste twee bewijzen zijn ontleend aan het nut en de noodzaak van de eed. Want wat tot Gods eer en tot bevordering van onzes naasten welzijn dient, is nuttig en nodig. Welnu, de eed die wettig afgelegd is, dient om Gods eer en onzes naasten welzijn te bevorderen. Dus is ze zeer nuttig en nodig.)

Maar het is in verband met de *Wederdopers*, die over deze kwestie met ons van mening verschillen, van veel belang, dat we deze twee laatste redenen wat uitvoeriger gaan behandelen.

(Bastingius, Lansbergen. De eerste van deze twee is ontleend aan het bevel van God, en de tweede aan de voorbeelden van de heiligen, zowel uit het Oude als uit het Nieuwe Testament. Beide bewijzen zijn zeer vast. Want wat God openlijk in Zijn Woord gebiedt, dat behoort niet alleen, maar moet een christen ook doen; en hetgeen van God Zelf, van Christus, van alle heiligen, voor en na Christus' tijden gedaan is, dat mag van de christenen ook Godzaliglijk gedaan worden. Het bewijs hiervan is zeer duidelijk.

1. In het Oude Testament hebben wij het *bevel van God*, en de voorbeelden der

heiligen. Het bevel van de eden heeft God Zelf gegeven, Deut. 6 : 13: „Gij zult den HEERE uw God vrezen en Hem dienen, en gij zult bij Zijn Naam zweren.” Daaruit blijkt, dat de rechtmatige eed een deel uitmaakt van de dienst van God, want *God dienen* en bij Zijn Naam zweren wordt samengevoegd en geboden; waarom ook de eed onder Gods volk voortdurend in gebruik moet blijven. Zo ook in Ex. 22; 10v. heeft God deze wet tot beslechting van twistzaken gesteld: „Wanneer iemand aan zijn naaste een ezel of os of klein vee of enig beest te bewaren geeft en het sterft, of het wordt verzeerd of weggedreven, dat het niemand ziet, zo zal des HEEREN eed tussen hen beiden zijn, of hij niet zijn hand aan zijns naasten have geslagen heeft; en derzelve heer zal dien aannemen; en hij zal het niet wedergeven”; en in Ps. 63 : 12: „Een iegelijk die bij Hem zweert, zal zich beroemen.” Waaruit dus geconcludeerd kan worden: omdat hij die zondigt zich geenszins heeft te beroemen noch geroemd behoort te worden, en hier toch verklaard wordt, dat hij zich beroemen zal, of dat hij geroemd zal worden die bij God zweert, zo volgt daaruit, dat het zweren geen onrecht of zonde, maar veeleer recht is, en dat ze, als de nood het vordert, niet nagelaten mag worden, Jes. 19 : 18, Jer. 4 : 2, 1 Kon. 8 : 31, enz.

2. De *voorbeelden der heiligen*, die onder het Oude Testament de eed Godzalig gebruikt hebben, zijn overvloedig in getal. God Zelf heeft het verbond, dat Hij met de vaderen sloot, onder ede willen bevestigen, sprekende in Gen. 22 : 16: „Ik zweer bij Mijzelven”; hetgeen de apostel Paulus in Hebr. 6 : 13 aangehaald heeft, als hij zegt: „Want als God aan Abraham de belofte deed, dewijl Hij bij niemand die meerder was, had te zweren, zo zwoer Hij bij Zichzelven.” Ook spreekt Abraham de koning van Sodom zo aan, Gen. 14 : 22v.: heb mijn hand opgeheven tot den HEERE, den Allerhoogsten God, Die hemel en aarde bezit; zo ik van een draad aan tot een schoenriem toe, ja. zo ik van alles, dat het uwe is, iets neme.” Abraham heeft ook zijn trouw beloofd en de eed gezworen aan Abimelech, Gen. 21 : 23. Ook heeft hij een eed genomen van zijn knecht Eliëzer, Gen. 24 : 2v. Izak heeft koning Abimelech in Gerar gezworen, Gen. 26 : 21. Jakob heeft van Ezau het eerstgeboorterecht met een eed gekocht, Gen. 25 : 32. En Jakob en zijn schoonvader Laban hebben het verbond tussen hen beiden opgericht, met een eed bevestigd, Gen. 31 : 53. Boaz heeft ook aan Ruth, zijn huisvrouw, niet een eed het toekomstige huwelijk beloofd en bevestigd, Ruth 3 : 13. David en Jonathan hebben beiden gezworen in de Naam des Heeren, en gezegd: „Hetgeen wij beiden in den Naam des HEEREN gezworen hebben, zeggende: De HEERE zij tussen mij en tussen u, en tussen mijn zaad en tussen uw zaad, zij tot in der eeuwigheid”, 1 Sam. 20 : 42. Daarna heeft David met de oudsten in Israël een verbond gemaakt te Hebron en dat met een eed bevestigd, 2 Sam. 5 : 3. En hij heeft ook Bathseba, zijn vrouw, gezworen bij de Heere, de God Israëls, dat haar zoon Salomo na hem koning zijn zou, 1 Kon. 1 : 30. Obadja, ook een rechtvaardig en Godvrezend man, heeft de profeet Elia gezworen hetgeen hij hem wilde verzekeren waar te zijn, en zo heeft Elia ook hem gezworen, dat hij zich die dag aan Achab vertonen zou, 1 Kon. 18 : 10 en 15. Van dergelijke eden vinden wij in het Oude Testament talloze teksten en voorbeelden. Maar omdat de Wederdopers veelal als uitvlucht hebben, dat het wel de voorvaderen onder het Oude Testament geoorloofd was te zweren, maar dat onder het Nieuwe Testament de christenen door Christus alle eden totaal verboden zijn, als Hij zegt, Matth. 5 : 34: „Maar Ik zeg u: Zweert ganselijk niet, noch bij den hemel” enz. Toch heeft Christus het eedzweren niet weggenomen. Want:

1. Christus kwam niet om de Wet te ontbinden (Matth. 5 : 17); en de eed valt onder deze wet (der zeden).

2. De dienst van God volgens de wet der zeden blijft altijd voortduren. Het wettig eedzweren is een dienst van God volgens de zedenwet, want het is een

aanroeping van God. Dus blijft het ook altijd.

3. Wanneer de profeten de dienst der nieuwe Kerk na Christus tekenen, dan kennen zij haar ook het eedzweren bij Gods Naam toe, Jes. 65 : 16: „Wie zweren zal op aarde, die zal zweren bij den God der waarheid.” (Lansbergen. En in Jes. 45 : 23: „Ik heb gezworen bij Mijzelven (zegt de HEERE), er is een woord der gerechtigheid uit Mijn mond gegaan en het zal niet wederkeren: Dat Mij alle knie zal gebogen worden, alle tong Mij zal zweren”; hetgeen de apostel Paulus uitlegt van de Kerk van het Nieuwe Testament, Rom. 14 : 11, Fil. 2 : 10 en Jer. 4 : 2: „Maar zweer: Zo waarachtig als de HEERE leeft, in waarheid, in recht en in gerechtigheid; zo zullen de heidenen zich in hem zegenen en zich in Hem beroemen”; alwaar hij het gebruik van de eed niet alleen aan de Kerk van het Nieuwe Testament toekent, maar ook leert, op welke wijze zij zullen zweren.)

4. Door het doel van de eed. Want de bevestiging der trouw en waarheid, de beslissing van de pleidooien en geschillen is in de gemenebesten en bij de Gemeente zeer nuttig, noodzakelijk en eerlijk. Het eedzweren is een bevestiging der trouw en waarheid, en een opruiming van alle geschillen, Hebr. 6 : 16: „De eed tot bevestiging is denzelfden een einde van alle tegenspreken.” Daarom is ze niet alleen geoorloofd, maar ook nodig.

5. Door het voorbeeld van Christus en de heiligen onder het Nieuwe Testament. Want Christus heeft niet eenmaal, maar menigmaal een manier van zweren tot bevestiging van Zijn leer gebruikt, als Hij zegt: „Voorwaar voorwaar zeg Ik u”, enz. (Want hoewel de Wederdopers van mening zijn, dat die woorden niet voor een eed gehouden mogen worden, leert de Apostel toch in Hebr. 6 : 14 heel anders. Want hij getuigt, dat God gezworen heeft, als Hij deze uitdrukking gebruikt.) Zo ook Paulus in Rom. 1 : 9: „God is mijn Getuige, Welken ik dien in mijn geest in het Evangelie Zijns Zoons”, enz.; 2 Kor. 1 : 23: „Doch ik roep God aan tot een Getuige over mijne ziel, dat ik om u te sparen nog te Korinthe niet ben gekomen”; Rom. 9 : 1: „Ik zeg de waarheid in Christus, ik lieg niet (mijn consciëntie mij mede getuigenis gevende door den Heiligen Geest)”; Fil. 1 : 8: „Want God is mijn Getuige, hoezeer ik begerig ben naar u allen met innerlijke bewegingen van Jezus Christus”; 1 Thess. 2 : 10: „Gij zijt getuigen, en God, hoe heiliglijk en rechtvaardiglijk en onberispelijk wij u, die gelooft, geweest zijn”; en een Engel des Heeren, Openb. 10 : 5v.: „En de Engel dien ik zag staan op de zee en op de aarde, hief zijne hand op naar den hemel; en hij zwoer bij Dien, Die leeft in alle eeuwigheid.”

Deze en dergelijke redenen en voorbeelden bewijzen zonneklaar, dat ook onder het Nieuwe Testament de christenen het eedzweren geoorloofd is.

Bezwaar. Christus verbiedt ganselijk te zweren, Matth. 5 : 34-37: „Maar Ik zeg u: Zweert ganselijk niet, noch bij den hemel, omdat hij is de troon Gods; noch bij de aarde, omdat zij is de voetbank Zijner voeten; noch bij Jeruzalem, omdat zij is de stad des groten Konings; noch bij uw hoofd zult gij zweren, omdat gij niet één haar kunt wit of zwart maken. Maar laat zijn uw woord ja, ja; neen, neen; wat boven deze is, dat is uit den boze”; en Jak. 5 : 12: „Doch voor alle dingen, mijne broeders, zweert niet, noch bij den hemel, noch bij de aarde, noch bij enigen anderen eed; maar uw ja zij ja, en het neen neen, opdat gij in geen oordeel valt.”

Antwoord. In deze teksten worden niet alle eden verboden, maar alleen de lichtvaardige en onnodige eden; hetgeen duidelijk is, enerzijds uit vergelijking van deze teksten met andere teksten en voorbeelden uit het Oude en Nieuwe Testament, en anderzijds vooral uit het oogmerk of voornemen van Christus, dat Hij hier heeft: Die de waarachtige zin der Wet wil bevrijden van de vervalsingen, en de geveinsdheid der Farizeeën bestraft, en daarmee leert, dat in dit derde gebod niet alleen alle valse eden verboden worden, maar ook lichtvaardige en onnodige eden, die de Farizeeën in

hun dagelijkse spreken bezigden; en deze niet alleen, waarin de Naam Gods zelf uitgedrukt wordt, maar waaruit men - omdat de schepselen genoemd worden - kan opmaken, dat Gods Naam geveinsd is weggelaten. Want deze huichelaars verontschuldigen hiermee hun verkeerde eden, dat hoewel zij lichtvaardig bij de tempel, het altaar en bij de hemel zwoeren en zij hun woord niet hielden, zij nochtans de Naam van God niet ontheiligden noch meinedig waren, omdat zij de Naam van God in de eed niet hadden uitgedrukt. Maar Christus bewijst hier, dat men ook dan bij de Naam van God zweert, wanneer hemel en aarde genoemd worden, omdat er geen deel van de wereld of van het schepsel is, waarin God niet een teken van Zijn heerlijkheid gegraveerd heeft. Want God let niet zozeer op de woorden, als wel op het hart van hem die zweert, en de eer of smaadheid van Gods Naam bestaat meer in de betekenis dan in de lettergrepen der woorden, zoals Christus Zelf nadrukkelijk verklaart in Matth. 23 : 16-22; welke tekst met de andere in overeenstemming gebracht moet worden. Dezelfde bedoeling heeft ook Jakobus in de aangehaalde tekst.

Aanhoudend bezwaar. 1. Maar Christus zegt (Matth. 5 : 34): „Zweert ganselijk niet”, en Jakobus zegt (Jak. 5 : 12): „Noch enigen anderen eed.” Dus worden alle eden de christenen verboden.

Antwoord. Het woord „ganselijk niet” behoort niet bij het woord „zweren” gevoegd te worden, maar bij alle soorten lichtvaardige eden, welke de Farizeeën verzonnen geoorloofd te zijn, precies alsof Hij zeide: „Zweert niet vals of lichtvaardig, ganselijk niet, d.w.z. direct noch indirect. Zo ook Jakobus: „Noch zweert enigen anderen eed”, d.w.z. geen lichtvaardige of valse eed, waarvan hij - na er enkele soorten van genoemd te hebben - te kennen geeft, dat alle andere, die van die aard zijn, verboden worden. Want anders zou Christus stellig in strijd met Zijn eigen gebod, verkeerd gedaan hebben, toen Hij zeide: „Uw woord zij ja, ja, en neen, neen”, terwijl Hij toch dikwijls op andere plaatsen in Zijn toespraken deze zeer voortreffelijke manier van spreken gebruikt, om Zijn uitspraken te bevestigen: „Voorwaar voorwaar zeg Ik u.” En Jakobus zou Paulus moeten bestraffen, die God met een eed tot Getuige over zijn ziel aangeropen heeft. Ja, de Heilige Geest zou tegen Zichzelf strijden, wanneer Hij door middel van Jakobus de eed verbood, en door middel van een ander Apostel ze prees (Hebr. 6 : 16), als een middel dat de menselijke gemeenschap zeer nuttig en nodig is, om alle geschillen weg te ruimen, zonder welke de menselijke samenleving niet bestaan kan

Aanhoudend bezwaar 2. Maar de toelatingen en voorbeelden der eden, die in de Schrift voorkomen, gelden alleen de eden die in het openbaar door de Magistraat of anders krachtens een algemeen bevel geëist of gegeven worden. Daarom zijn dus althans de bijzondere eden, die de ene particulier tegenover de ander aflegt, geheel en al verboden.

Antwoord. Het is niet waar, dat de toelatingen en voorbeelden der eden, die wij tevoren genoemd hebben, alleen de publieke en niet de bijzondere eden gelden. Want 1. dit wordt niet alleen in de aangehaalde plaatsen en voorbeelden niet geleerd, maar ook zelfs weerlegd, zoals men uit die plaatsen zien kan. 2. Er zijn ook tal van openbare voorbeelden van particuliere of bijzondere eden, zoals van Jakob en Laban, Gen. 21 : 31, 50 en 53. Van Boaz en Ruth, Ruth 3 : 13. Van Obadja en Elia, 1 Kon. 18 : 14v. Van Abigail en David, 1 Sam. 25 : 26 en 34. 3. Uit het doel waartoe de eden afgelegd worden, is het duidelijk, dat dit onderscheid verzonnen en onwaar is. Want omdat alle eden, niet één uitgezonderd, goed geacht worden, omdat ze dienen tot eer van God en tot welzijn van de naaste, zo volgt daaruit ook, dat alle eden, hetzij publieke of particuliere, die tot dat doel afgelegd worden, Gode behagen en door Hem goedgekeurd worden.

3. *Bij Wie men zweren moet.*

Vraag 102. Mag men ook bij de heiligen of bij enige andere schepselen een eed zweren?

Antwoord. Neen, want een rechte eed zweren is God aanroepen a), dat Hij, als Die alleen het hart kent b), der waarheid getuigenis wil geven, en mij straffen, indien ik valselijk zweer c); welke eer aan geen schepsel toekomt d).

- a) Jozua 23 : 7, Jer. 5 : 7 en 12 : 16, Zef. 1 : 5.
- b) Jer. 17 : 10, 1 Kon. 8 : 39, Hebr. 4 : 13.
- c) 2 Kor. 1 : 23.
- d) Jozua 7 : 19, Matth. 5 : 34-37, Jak. 5 : 12.

Verklaring van Vraag 102.

Zoals in de vorige Vraag de dwaling der Wederdopers inzake de eed weerlegd is, zo wordt nu de dwaling van de *Roomsen* bestraft, die in de eedformule grotelijks dwalen; aangezien zij niet alleen bij God, maar ook bij de heiligen of bij andere schepselen zweren, door aan hun eed (*Zo waarlijk helpe mij God!*) de uitdrukking „en al Zijn heiligen” te verbinden. En hiertegen wordt geleerd, dat zoiets niet geoorloofd is; en dat wordt bewezen uit de definitie van de rechtmatige eed. De redenen waarom men bij geen schepselen, maar alleen bij de Naam van God zweren mag, zijn vooral de volgende:

1. God heeft bevolen, dat men alleen bij Hem zweren zal, zoals men alleen Hem vrezen en dienen mag, Deut. 10 : 20: „Den HEERE uw God zult gij vrezen, Hem zult gij dienen en Hem zult gij aanhangen en bij Zijn Naam zweren.”

2. Hij verbiedt nadrukkelijk, dat men bij enige andere naam zweren zal, Ex. 23 : 13: „Den naam van andere goden zult gij niet gedenken; uit uw mond zal hij niet gehoord worden.”

3. God wil, dat men alleen aan Hem de dienst der aanroeping bewijzen zal, en Hij straft degenen die bij het zweren de schepselen met God verbinden. In Zef. 1 : 5 zegt God, dat Hij wil uitroeien die „zweren bij den HEERE, en zweren bij Malcham.” En Jozua vermaant het volk Israël voor zijn dood: „Gedenkt ook niet aan den naam hunner goden en doet er niet bij zweren, en dient ze niet en buigt u voor die niet”, Jozua 23 : 7. En de Heere vertoornde Zich over degenen die bij vreemde goden gezworen hadden, en verklaart daarom in Jer. 5 : 7, dat het een eed was van openbare afval: „Uw kinderen (zegt Hij) verlaten Mij, en zweren bij hen die geen God zijn.” En het eedzweren is een soort aanroeping. (Want als de apostel Paulus zwerende zegt, 2 Kor. 1 : 23: „Ik roep God aan tot een Getuige over mijne ziel”, dan geeft hij daarmee voldoende te kennen, dat het zweren niets anders is dan een aanroeping van God. Daarom behoort men ook alleen bij de Naam van God te zweren).

4. Als men zweert, dan schrijft men degene bij wie men zweert, toe, dat hij de harten doorziet, dat hij alomtegenwoordig is, enz. En voorwaar wordt van hem ook vereist, dat hij de harten doorziet, en een oneindige wijsheid bezit, omdat in de eden niet gehandeld wordt over publieke en bekende zaken, maar over verborgene, onzekere en onbekende, waarover alleen hij, die een kenner van het hart is, oordelen kan. Maar alleen God is een Hartenkenner, alwetend en alomtegenwoordig. Daaruit wordt ook bewezen, dat Christus God is, en dat men ook bij Hem zweren mag. Want van Hem

wordt gezegd, Joh. 2 : 25: „Hij Zelf wist, wat in den mens was.”

5. Hij alleen is almachtig en kan de straffen ten uitvoer brengen, Matth. 10 : 28: „Vreest niet voor degenen die het lichaam doden en de ziel niet kunnen doden; maar vreest veelmeer Hem, Die beide ziel en lichaam kan verderven in de hel.” Mensen kunnen deze straf niet uitvoeren. Want zij kunnen niet beoordelen, wie valselijk zweert, noch hen bestraffen; enerzijds niet omdat de mensen geen hartenkenners zijn, noch zien kunnen, of degenen die zweren al dan niet bedriegen; en anderzijds niet, omdat zij die vals zweren, menigmaal te machtig zijn, dan dat ze door mensen gestraft kunnen worden. Daaruit volgt, dat de eden die bij de heiligen en andere schepselen gezworen worden, afgodisch en door God verboden zijn. Daarom worden ze in de Catechismus, in Vraag 102 terecht verworpen.

Bezwaar. Jozef heeft gezworen (Zo waarachtig als) Farao leeft, Gen. 42 : 16. Dus is het ook geoorloofd, om naar zijn voorbeeld bij mensen en andere schepselen te zweren.

Antwoord.

1. Sommigen geven op dit punt toe, dat Jozef gezondigd heeft, toen hij zwoer op de manier van de heidenen, die bij hun koningen plegen te zweren; opdat hij door zijn broeders niet gekend zou worden, wie hij was.

2. Maar wij kunnen zeggen, dat zijn woorden eigenlijk geen eed geweest zijn, maar alleen, dat hij de waarheid van zijn woorden daarmee heeft willen bevestigen, zodat dit de betekenis is: Zo waarachtig als Farao leeft, of: Zoals ik wil dat hij gezond is en leeft, zo waarachtig zeg ik deze dingen. Zo staat het ook met soortgelijke voorbeelden, zoals van Hanna, 1 Sam. 1 : 26 (Zo waarachtig als) uwe ziel leeft, mijn heer (Eli). En van Abner, 1 Sam. 17 : 55: (Zo waarachtig als) uwe ziel leeft, o koning (Saul), ik weet niets. En van David, 1 Sam. 20 : 3 (Zo waarlijk als) de HEERE leeft, en uwe ziel leeft (Jonathan). Want deze uitdrukkingen zijn eigenlijk geen eden, maar uitdrukking van de waarheid, om meer klaarheid en kracht bij te zetten, erbij gevoegd, onder vergelijking met een zekere en openbare zaak, zodat dit de betekenis is, dat de zaken die men verklaart waar te zijn, zo zeker zijn, als het zeker is, dat degene leeft die dan genoemd wordt.

4. *Over welke zaken men zweren moet.*

Men moet zweren:

1. inzake waarachtige zaken; want over valse zaken zweren betekent God tot een Getuige van leugens maken.

2. Inzake zekere zaken. Want wie over onzekere zaken zweert, die zweert met een slecht geweten, en met verachting van God, als hij durft zweren over een zaak, waarvan hij niet weet of ze waarheid is dan wel een leugen. Daarom is het hem precies eender, of hij God tot een Getuige der waarheid of der leugens stelt. En zoveel in hem is, stelt hij dan God tot een Getuige der leugens. Want hij begeert dat Hij of aan de leugens getuigenis wil geven, of als Hij geen Getuige der leugens wil zijn, dat Hij de zweerder wil straffen.

3. Over geoorloofde zaken. Want a. wat God verbiedt te doen, dat verbiedt Hij ook te beloven of te zweren. b. Degenen die over ongeoorloofde zaken zweren, maken dat God met Zichzelf in strijd komt, door Hem aan te roepen en tot een Getuige aan te voeren, alsof Hij zou goedkeuren hetgeen Hij verboden heeft, en of Hij vernielen wil degenen die goeddoen. c. Want degenen die over ongeoorloofde zaken zweren, dezen hebben of

een voornemen om iets te doen dat met Gods bevel in strijd is, of als zij niet serieus zweren, dan nemen zij God tot een Getuige der leugens.

4. Over mogelijke zaken. Want iemand zweert bij een leugen, die bij een onmogelijke zaak zweert. Want hij zweert dat hij doen zal, hetgeen hij niet doen kan noch doen wil.

Bezwaar. Hij kan wel de wil hebben om het te doen, ook al ontbreekt hem het vermogen.

Antwoord. Als hij weet dat hij het vermogen niet heeft, dan zweert hij niet serieus, dat hij dit of dat doen zal. Want niemand onderneemt iets te doen, waarvan hij weet dat het hem onmogelijk is, of als hij het aandurft, dan handelt hij geveinsd, en daarom neemt hij God tot een Getuige van een geveinsde belofte, en drijft hij de spot met Hem.

5. Over gewichtige, noodzakelijke en profijtelijke zaken, die een zodanige bevestiging waard zijn en vereisen, omwille van Gods eer en om het heil of het welvaren van onze naaste. Want wie lichtvaardig zweert, die bewijst God geen eerbied, en wie lichtelijk zweert, die zweert ook gemakkelijk vals. De voornaamste oorzaak van de eed moet de eer van God zijn, en daarna het algemene en bijzondere welzijn van de naaste.

Bezwaar. Over onzekere zaken mag men niet zweren. Maar de toekomstige dingen, die niet noodzakelijk behoeven te gebeuren, zoals de dingen zijn die de mensen beloven dat ze doen zullen, zijn onzeker. Dus mag men niet over toekomstige dingen zweren.

Antwoord. Over toekomstige dingen wordt niet gezworen, noch mag men zweren over een uitkomst, die niet in onze macht ligt. Maar wel over onze tegenwoordige wil, om te doen hetgeen rechtvaardig en geoorloofd is, of nu of in de toekomst; en over een tegenwoordige en toekomstige verplichting om datgene te doen, waarvan een ieder kan en moet verzekerd zijn. Zo hebben Abraham, Izak, Abimelech, David, Jonathan, Boaz enz. gezworen, waarbij zij zich tot bepaalde diensten verplichtten, die zij later doen zouden.

5. Of men alle eden behoort na te komen.

De eden die recht gedaan zijn inzake geoorloofde, waarachtige, zekere, gewichtige en mogelijke zaken, moeten noodzakelijk gehouden worden; maar van ongeoorloofde zaken mag men niet zweren. Als iemand uit onwetendheid of zwakheid of door dwaling, van ongeoorloofde zaken gezworen heeft, dan mag men die eed niet nakomen, maar moet men ze herroepen of veranderen. Want men mag niet de ene zonde op de andere stapelen, Ps. 15 : 4: „In wiens ogen de verworpene veracht is, maar hij eert degenen, die den HEERE vrezen; heeft hij gezworen tot zijn schade, evenwel verandert hij niet.” Want wie een ongeoorloofde eed nakomt, die zondigt dubbel, namelijk door verkeerd te zweren, en door na te komen hetgeen men verkeerd gezworen heeft, en zo stapelt men de ene zonde op de andere. En dit is een ware stelregel: Wat verkeerd gezworen wordt, dat wordt nog verkeerder nagekomen. Want hetgeen God verbiedt, daarvan wil Hij niet dat men dat ook al heeft men het gezworen - nakomen zal; en hetgeen Hij verbiedt te beloven of te zweren, dat verbiedt Hij ook zoveel te meer te doen, naar mate het doen zwaarder valt dan het beloven.

Bezwaar 1. Wie een mogelijke zaak zweert, en ze niet nakomt, die stelt God tot een Getuige van een leugen. Maar wie zweert dat hij iemand doden zal, die zweert een mogelijke zaak. Dus wie dat zweert en niet nakomt, die neemt God tot Getuige van een leugen; maar omdat God niet tot een Getuige der leugens gesteld mag worden, zo volgt daaruit, dat men een gezworen doodslag moet volbrengen.

Antwoord. Als men een mogelijke zaak zweert, die tevens geoorloofd is, en men die niet nakomt, dan stelt men God tot een Getuige der leugens. Maar niet, wanneer men

een ongeoorloofde zaak gezworen heeft. Want een ongeoorloofde zaak die men niet nakomt, maakt God niet tot een Getuige der leugens. Want het herroepen en veranderen van het verkeerde is goed, en wordt door God geboden.

Bezwaar 2. De Israëlieten deden er goed aan, dat zij de Gibeonieten de ongeoorloofde eed van vrede gehouden hebben, die zij in strijd met Gods gebod aan hen gegeven hadden, Jozua 9. Daarom is het geoorloofd, een eed van ongeoorloofde zaken te houden.

Antwoord.

1. Het is niet waar, dat deze eed een ongeoorloofde eed was. Want door het gebod van God worden niet uitgesloten, als er enigen onder de volken, die God geboden had uit te roeien, vrede begeerden en zich tot de Israëlitische religie begaven; hetwelk de Gibeonieten gedaan hebben.

2. De Israëlieten houden deze eed, niet omdat ze verplicht waren die te houden (want zij hadden gezworen, nadat zij bedrogen waren), maar a. om ergernis te weren, waardoor de Naam van God bij de heidenen zou kunnen onteerd worden, indien de Israëlieten hun eed niet hielden. b. Omdat het ook geoorloofd en juist was, om - ook zonder eed - te sparen degenen die vrede begeerden en de Israëlitische religie aannamen.

Vraag. Of men de afgedwongen eden ook moet nakomen?

Antwoord. Men moet ze houden, als daarin de bovenvermelde condities zijn, en als ze niets goddeloos of ongeoorloofds bevatten, hoewel ze ons onvoordelig en schadelijk zouden kunnen zijn. Maar om iets goddeloos te zweren, behoort niemand zich te laten dwingen, of ook door geweld van pijnigen daartoe te laten overhalen, maar veel liever te sterven. Als iets goddeloos uit vrees of zwakheid, in strijd met het geweten gezworen is, dan moet men dat veranderen en niet nakomen. Anders wordt de ene zonde op de andere gestapeld. Want wat goddeloos is om te zweren, dat is nog veel goddelozer om te doen. Maar moeilijke en schadelijke dingen, die evenwel geoorloofd zijn, ofschoon ze door een eed afgedwongen werden, moet men toch wel nakomen. Maar als later de zaak echter onmogelijk te doen is, dan is men er niet toe verplicht; als het niet onmogelijk is, dan moet men het nakomen, om een erger kwaad te ontkomen. Want wij zijn door de wet verplicht om uit twee kwaden het minst-erge te kiezen. Bij voorbeeld: Wanneer iemand in de handen van een moordenaar valt, kan hij gedwongen worden om onder ede een som gelds te beloven, en ook dat hij zwijgen zal, tot lossing van zijn leven. Dan is het hem niet alleen geoorloofd, maar hij moet (als hij het doen kan) ook de moordenaar beide dingen zweren, en nakomen wat hij zweert, opdat hij zijn leven behouden moge. Want wat geoorloofd is te zweren, dat is ook geoorloofd na te komen. En zo ook het tegengestelde: Wat geoorloofd is te doen, dat is ook geoorloofd te zweren.

Bezwaar. Men mag noch tegen het gemenebest iets zweren noch hetgeen in strijd daarmee gezworen is, nakomen. Maar wanneer men nu een moordenaar zweert, dat men zwijgen zal en de moordenaar niet aanbrengen zal, dan is dat in strijd met het gemenebest. Daarom mag men een moordenaar niet zweren te zullen zwijgen noch zulk een afgelegde eed nakomen.

Antwoord. Het is niet in strijd met het gemenebest, als iemand een moordenaar zulk een eed om te zwijgen geeft. Want op die manier behoudt die man zijn leven, en wordt door hem het gemenebest bevorderd. Want aan het leven van de ingezetenen is het gemenebest zeer veel gelegen. En als hij, die door de moordenaar met de dood bedreigd werd, niet zwoer dat hij zwijgen en de moordenaar niet aangeven zou, dan zou noch hijzelf noch het gemenebest daarmee gebaat zijn. Dus omdat het zweren dat men zwijgen zal, het gemenebest minder schade berokkent, dan wanneer er een ingezetene vermoord wordt, daarom moet men het kleinste kwaad liever verkiezen.

Over de aanroeping der heiligen.

Dat de aanroeping een onderdeel is van de gehoorzaamheid aan dit gebod, en een dienst die alleen aan God toekomt, is al eerder, bij het noemen van de deugden van dit gebod, bewezen. Daarom wordt hier alle afgodische aanroeping⁴ verboden en verdoemd, welke zich uitstrekt, óf tot verzonnen goden, zoals van de heidenen, Turken, Samosatenianen, Tritheïsten⁵, Arianen enz. geschiedt, óf tot de schepselen, Engelen of gestorven heiligen, zoals bij de Rooms en geschiedt. Want God gebiedt dat men alleen aan Hem de dienst der aanroeping bewijzen zal, Deut. 6 : 13 en Matth. 4 : 10: „Den Heere uw God zult gij aanbidden en Hem alleen dienen.” En de Engelen willen niet gedogen, dat wij hen aanbidden, maar zij verwijzen ons naar God, Openb. 19 : 10 en 22 : 9: „En ik viel neder voor zijne voeten om hem te aanbidden, en hij zeide tot mij: Zie, dat gij dat niet doet; ik ben uw mededienstknecht, en uwer broederen, die de getuigenis van Jezus hebben; aanbid God. Want de getuigenis van Jezus is de geest der profetie.” De heiligen willen ook deze Goddelijke eer niet aanvaarden, zoals het voorbeeld van Paulus en Barnabas te kennen geeft, Hand. 14 : 15.

Bezwaar 1. Men moet de heiligen om hun deugden en gaven eren, of met de dienst die de Grieken „latreia” noemen, of met de dienst die zij „douleia” noemen. Maar men mag ze niet vereren met de dienst die „latreia” genoemd wordt. Want die komt alleen aan God toe, daar ze een dienst is, waardoor men aan Hem aan Wie men ze bewijst, een algemene macht, voorzienigheid en heerschappij toekent. Daarom moeten ze geëerd worden met de dienst, die „douleia” genoemd wordt, d.w.z. van eerbied en eer, om hun heiligheid en verdiensten.

Antwoord. Dat volgt daar niet uit. Want,

1. behalve de dienst van latreia en douleia - zoals zij spreken - is er nog een andere manier van verering (mogelijk), die de heiligen betaamt en toekomt, namelijk dat men hun geloof, heiligheid en gaven, die God hun geschonken heeft, erkenne en grootmake; dat men de leer gehoorzaam is, die zij uit de hemel ontvangen hebben, en ons geleerd en nagelaten hebben; en dat men hun leven en Godzaligheid navolgt. Waarvan Augustinus (lib. de vera Religie) zegt: „De heiligen moeten geëerd worden om na te volgen, niet om aan te bidden.” Die eer komt de heiligen toe, en wij ontnemen ze noch de levende noch de gestorven heiligen, maar wij bewijzen hun die heel graag, zoals de Apostel ons bevolen heeft, Hebr. 13 : 7: „Gedenkt uwe voorgangers, die u het Woord Gods gesproken hebben; en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst hunner wandeling.”

2. Ook is het niet waar, dat men de heiligen vereren mag met de dienst óf van *latreia* óf van *douleia*. Want de dienst van latreia en douleia is niet verschillend, maar één en dezelfde, welke dienst niet de heiligen of enig schepsel, maar alleen Gode toekomt, namelijk omdat Hij te allen tijde en op alle plaatsen kent en verhoort de gedachten, zuchten en begeerten van hen die Hem aanroepen, en omdat Hij hun in de dood te hulp

---

⁴ Men is de heiligen pas ongeveer het jaar 370 gaan vereren en aanbidden, en wel vanwege de te grote eerbied, die men de martelaars toedroeg; door hen - alsof zij nog levend waren - bij hun graven aan te roepen. Voor voorbeelden leze men Basilius. Voorts is deze dwaling door de heidenen en tenslotte door de redenaars en dichters zeer verbreid, Spanh., Intrad. ad Hist. Eccles. IV. Sa ecul.

⁵ Een sekte, die zich in de 5e eeuw deed gelden, en die drie goden in de Drie-eenheid aannam. Bezwaren van de Rooms en, die de gestorven heiligen aanroepen.

komt. Deze dienst komt alleen aan God toe, zoals ook deze eer alleen aan Christus toekomt, omdat ons, om Zijn voorbidding en verdiensten, door God gegeven wordt: vergeving der zonden, het eeuwige leven en alle andere goederen.

Daarom kan deze eer, of men ze nu *latreia* of *douleia* noemt, aan de heiligen niet toegekend worden zonder publieke kerkroof en afgoderij. Want dat onderscheid is van geen betekenis, en ook onwaar, aangezien de woorden *latreuein* en *douleuein*, *latreus* en *doulos*, *latreia* en *douleia*, zowel in de Griekse tekst van de Heilige Schrift, als bij de heidense Griekse schrijvers door elkaar gebruikt worden. In Matth. 4 : 10 wordt van God gezegd: „Gij zult Hem alleen dienen” (*latreuseis*). Van God wordt ook gezegd, in Matth. 6 : 14 en Luik. 16 : 13: „Gij kunt niet God dienen en den Mammon” (*douleuein*), 1 Thess. 1 : 9: „om den levenden en waarachtigen God te dienen” (*douleuein*). Van Christus heet het in Rom. 16 : 18: „Want dezulken dienen (*douleousin*) onzen Heere Jezus Christus niet.” En Paulus noemt zich doorgaans „een dienaar (*doulon*) Gods.” In de Griekse tekst van het Oude Testament (Lev. 23 : 7v., Ex. 12 : 6) wordt een dienstwerk veelal „*latreuton*” genoemd. *Suidas* schrijft, dat *latreuein* in het Grieks „voor loon dienen” betekent. *Valla* wijst bij Matth. 4 : 10 erop, dat *latreuein* zowel de mensen als God dienen betekent. Daarbij citeert hij een tekst uit de Griekse schrijver Xenophon, waar iemand zegt, dat hij bereid is met zijn lijf te bekopen dat zijn vrouw niemand hoeft te dienen, *latreusai*. En zo zegt van haar kant ook zijn vrouw, dat ook zij haar leven geven wil, opdat haar man niemand diene, *douleuein*. Daarom verschillen *latreia* en *douleia* evenveel als een *ziek wijf* en een *kranke vrouw*, zoals men pleegt te zeggen.

Bezwaar 2. Ook wij moeten eren dengene dien God eert. Maar nu eert God de heiligen, Matth. 19 : 28: „Gij zult zitten op twaalf tronen”, enz. Dus moeten ook wij de heiligen eren.

Antwoord. Wij geven dat toe, wanneer dit de eer geldt, die God hun verleent. Maar daaronder wordt nergens de aanbidding geteld, maar daarvan staat integendeel geschreven, Jes. 42 : 8: „Ik ben de HEERE, dat is Mijn Naam: en Mijn eer zal Ik aan geen ander geven, noch Mijn lof den gesneden beelden.”

Bezwaar 3. De hemelijke zuchten verhoren - hetgeen Gode van nature eigen is - wordt aan de heiligen uit genade meegedeeld. Daarom behoren zij ook aangeroepen te worden.

Antwoord. Het is niet waar, dat aan de heiligen meegedeeld wordt, om de verborgen zuchtingen te verhoren. Want God deelt aan geen enkel schepsel de eigenschappen mee, waardoor Hij van ze onderscheiden wil worden, zoals daar zijn de oneindigheid, almacht, oneindige wijsheid, de harten doorzien, en derhalve ook niet het verhoren van degenen, die Hem aanroepen, en nog veel minder de aanroeping zelf; zoals er geschreven staat in 1 Kon. 8 : 39: „Geef een iegelijk naar al zijne wegen, gelijk Gij zijn hart kent; want Gij alleen kent het hart van alle kinderen der mensen.”

Bezwaar 4. God heeft de heiligen uit genade wel de macht verleend om wonderen te doen, welke nochtans een eigenschap is van God alleen. Daarom deelt Hij ook aan de heiligen enkele eigenschappen mee, waardoor Hij van de schepselen onderscheiden wordt, en derhalve ook de wetenschap, kennis en genegenheid dergenen die hen aanroepen.

Antwoord. Dat is geen goede conclusie. Want 1. al was het waar, dat er bepaalde eigenschappen meegedeeld werden, dan volgt daar nog niet direct uit, dat juist deze hun ook meegedeeld worden. 2. En het voorbeeld van de wonderen bewijst dit helemaal niet. Want de macht om wonderen te doen, wordt in de heiligen niet overgestort of aan hen

meegedeeld, maar zij zijn alleen dienaars van Gods werken, die - naar men zegt - door hen gedaan worden, met een figuurlijke manier van spreken, omdat God hen als dienaars van het uiterlijke werk gebruikt, of omdat God op hun gebeden die wonderwerken doet, 1 Kon. 17 : 18-23 en 36-38, 2 Kon. 4 : 33-35, Hand. 9: 34 en 40.

Bezwaar 5. Sommige profeten hebben de gedachten en raadsragen van anderen gezien, zoals Ahia die van de huisvrouw van Jerobeam, 1 Kon. 14 : 16; Elisa die van de Syriërs, 2 Kon. 6 : 12; Petrus die van Ananias en Saffira, Hand. 5 : 3 en 8. Dus wordt de kennis van het hart door God aan de heiligen meegedeeld.

Antwoord. 1. Enkele weinige buitengewone voorbeelden maken nog geen regel. 2. Zij wisten dat door de gave der profetie, en zij wisten het niet altijd, maar alleen dan, wanneer het voordeel der Kerk het vereiste. Ook wisten zij dat niet krachtens enig, hun ingestort vermogen, maar alleen op grond van een Goddelijke openbaring. Ook wisten zij niet alle dingen, maar alleen hetgeen God hun wilde bekendmaken. En daaruit volgt dus echt niet, dat dus de heiligen, ook na hun dood, met de gave der profetie begiftigd zijn, omdat men die in het eeuwige leven niet nodig zal hebben.

Bezwaar 6. De Engelen in de hemel verblijden zich over de bekering van één zondaar, Luk. 15 : 10; en in Dan. 9 : 23 en 10 : 11 noemt de Engel de profeet Daniël een „zeer gewenst man” Dus zien de Engelen, hoewel zij in de hemel zijn, de boetvaardigheid in de harten der mensen, die op de aarde zijn, en ook de begeerten van degenen die bidden.

Antwoord. Datgene wat door verschillende oorzaken kan voortgebracht worden, dat wordt ten onrechte aan één oorzaak alleen toegeschreven. Want het is niet nodig, dat de Engelen de boetvaardigheid van de zondaars precies hebben te weten, door het kennen der harten, omdat zij die wel kunnen weten op grond van de werkingen en tekenen, of krachtens Gods openbaring.

Bezwaar 7. De ziel van de Rijke man (letterlijk: brasser) heeft, toen hij in de hel was, Abraham en Lazarus in de hemel gezien, heeft Abraham aangeroepen, en heeft ge weten van de staat van zijn vijf broers in dit leven (Luk. 16 : 23v., 27v.). Dus zien de zielen der heiligen in de hemel ook de staat en de begeerten van hen, die op de aarde verkeren.

Antwoord. 1. Op grond van allegorieën en gelijkenissen (of parabelen) kunnen geen hoofdpunten der leer worden samengesteld. En dat dit een allegorie is, d.w.z. bij wijze van gelijkenis gesproken en in een geestelijke zin te verstaan is, namelijk dat Christus daardoor heeft willen uitdrukken de gedachten, pijnen en de staat der goddelozen in de straffen, geven de delen van de gelijkenis voldoende te kennen; en dat getuigt Irenaeus lib. 4, cap. 4. 2. En al waren dan ook die dingen zo geschied, zoals ze verteld worden, dan zou men hier toch nog niet uit kunnen bewijzen, dat de heiligen de harten kennen. Want er staat niet geschreven, dat Abraham of de Rijke man elkaars verborgen gedachten gekend hebben, maar dat zij die uit elkaars woorden opgemaakt hebben. Ook werd de Rijke man niet verhoord.

Bezwaar 8. Christus weet alle dingen naar Zijn menselijke natuur. Dus kunnen ook de heiligen alle dingen weten.

Antwoord. Er bestaat een groot verschil tussen de Mens Christus en de heiligen. Christus' menselijke verstand weet en verstaat, en ook Zijn lichamelijke oren en ogen horen en zien alle dingen, die Hij naar Zijn menselijke natuur, zonder overdenking of behulp van de uiterlijke zintuigen, wil begrijpen omwille van de Godheid, Die aan de menselijke natuur (die met Haar personeel verenigd is) deze dingen te kennen geeft, of

ook door de uiterlijke zintuigen van zeer verre plaatsen deze dingen laat zien of horen. Maar dat alle dingen aan Engelen en heiligen geopenbaard zouden worden, die aan het menselijke verstand van Christus door Zijn Godheid geopenbaard worden, zullen zij nooit uit de Heilige Schrift aantonen kunnen.

Bezwaar 9. De afbeeldingen van alle dingen verschijnen in het Goddelijke Wezen als in een spiegel. En “de Engelen en zalige mensen aanschouwen het Goddelijke Wezen, zoals geschreven staat in Matth. 18 : 10: „Hun Engelen in de hemelen zien altijd het aangezicht Mijns Vaders, Die in de hemelen is.” Dus zien zij in de spiegel der Godheid, wat wij doen, lijden, denken enz.

Antwoord. 1. Dat de afbeeldingen van alle dingen in het Goddelijke Wezen als in een spiegel verschijnen, is onzeker, en kan uit de Heilige Schrift niet bewezen worden. 2. En dat de Engelen het Goddelijke Wezen zo aanschouwen, is ook niet waar, aangezien er geschreven staat: „Niemand heeft ooit God gezien”, Joh. 1 : 18. 3. Hoewel de Engelen en de heiligen in de hemel een zeer verheven wetenschap genieten, moet men toch niet verzinnen, dat zij op een natuurlijke wijze alle dingen die in God zijn, doorzien. Want dan zou hun wijsheid aan die van God precies gelijk zijn, en dat is zeer ongerijmd en in strijd met de uitspraken van de Heilige Schrift, omdat van de Engelen geschreven staat, Markus 13 : 32, dat zij de dag des oordeels niet weten. En het is zeker, dat God aan een iegelijk, zowel in de hemel als op de aarde, naar Zijn welbehagen zoveel openbaart als Hem behaagt.

Bezwaar 10. De vriendschap en vereniging der heiligen met God en Christus is zo nauw, dat Hij hun de openbaring aller dingen niet weigeren kan. Dus kennen zij door deze openbaring ook onze zuchten.

Antwoord. Dat volgt daar niet uit. Want die vriendschap bestaat toch wel, al openbaart God aan de heiligen niet alle dingen, maar uitsluitend de dingen, welke hun gelukzaligheid en Zijn eer vereisen te weten.

Bezwaar 11. Christus is de Middelaar der verlossing, en de heiligen zijn middelaars der voorbedding. Dus wordt Christus niet tekortgedaan, wanneer men de heiligen als voorbedders aanroept.

Antwoord. Het is niet waar en kan ook uit de Heilige Schrift niet bewezen worden, dat de heiligen middelaars of voorbedders bij God zijn. En er zijn ook niet verschillende middelaars. Want de Schrift leert, dat alleen Christus de enige Middelaar is, zowel van voorbedding als van verlossing, Die niet alleen eenmaal stervende ons verlost heeft, maar Die ook altijd voor ons bidt bij de Vader, Rom. 8 : 34, 1 Tim. 2 : 5, Hebr. 7 : 24v., 1 Joh. 2 : 1.

Bezwaar 12. Christus is alleen de Middelaar uit kracht van Zijn eigen verdiensten en voorbedding. Maar de heiligen zijn middelaars en voorbedders uit kracht van de verdiensten en voorbedding van Christus, d.w.z. hun voorbedding is bij God krachtig omwille van de verdiensten en voorbedding van Christus. Dus wordt hun niets toegeschreven hetgeen eigenlijk aan Christus toebehoort.

Antwoord. Op die manier ontkomen de Rooms en nog niet aan het feit, dat zij de heiligen toeschrijven hetgeen alleen aan Christus eigen is. Want hier worden niet al de manieren meegedeeld, waarop de eer van Christus aan anderen toegekend wordt, aangezien diegenen niet alleen in de plaats van Christus gesteld worden, van wie men zegt dat zij voor ons bij God door hun eigen krachten verdienen de goederen, die ons alleen om Christus' verdiensten beloofd zijn, maar ook van welke men zegt ze te verdienen door de kracht van Christus. Daarna, als de heiligen op enigerlei wijze voor

middelaars en voorbidders gehouden worden, dan moet daaruit volgen, dat zij vanwege hun eigen heiligheid en verdiensten Gode behagen, en ons de goederen verdienen. Want als de gebeden der heiligen Gode behagen en door Hem verhoord worden door de kracht en het vermogen van Christus' verdiensten en voorbedding, dan kunnen zij zelf voor ons niet-met-al verdienen door hun voorbedding, aangezien hij, die zelf een Middelaar en Voorbidder bij God nodig heeft, bij Hem geen verzoener voor anderen zijn kan, hoewel hij voor anderen wel bidden kan.

Bezwaar 13. Zij die voor ons in het hemelse leven bidden, moeten ook aangeroepen worden. Welnu, de heiligen bidden voor ons in het hemelse leven. Dus moeten zij ook aangeroepen worden.

Antwoord. Het feit dat iemand voor een ander bidt, is geen voldoende reden, waarom iemand aangeroepen zou moeten worden. En ook al geeft men toe, dat de heiligen in de hemel zeer vurig van God begeren, of Hij de Kerk, die hier op aarde strijdt, wil beschermen en verlossen, en of haar begeer. ten naar Gods voornemen verhoord worden, toch kan het nauwelijks, zonder publieke afgoderij, toegegeven worden, dat zij de noden en moeilijkheden van een ieder in het bijzonder kennen en afbidden, en onze gebeden verhoren; en dat ze daarom ook aangeroepen moeten worden.

Bezwaar 14. Er staat in Jer. 15 : 1 geschreven: „Maar de HEERE zeide tot mij: Al stond Mozes en Samuël voor Mijn aangezicht, zo zou toch Mijn ziel tot dit volk niet wezen.” Dus bidden de heiligen voor ons.

Antwoord. 1. Al gaf men dit ook toe, dat de heiligen voor ons bidden, dan volgt daaruit toch nog niet, dat ze daarom ook aangeroepen moeten worden. 2. Maar dit wordt onder voorwaarde gezegd en door een figuurlijke uitdrukking worden de personen der gestorvenen hier ingevoerd, alsof zij nog leefden, precies alsof hij had willen zeggen: Wanneer Mozes en Samuël nog leefden en voor dit goddeloze volk baden, zoals zij bij hun leven voor hun volk gedaan hebben en verhoord zijn, dan zouden zij toch geen genade en vergeving voor dit volk verwerven. Een zelfde figuurlijke uitdrukking vinden wij in Ez. 14 : 14, waar God Daniël die (toen) nog leefde, en Noch en Job die al gestorven waren, voorstelt als midden onder de goddelozen, voor hen biddende. *Bezwaar 15.* In 2 Kon. 19 : 34 zegt de HEERE: „Want Ik zal deze stad beschermen om die te verlossen, om Mijnentwil en om Davids, Mijns knechts wil.” Dus doet God de mensen op aarde wel om de verdiensten en voorbeddingen van David en van andere heiligen na hun dood.

Antwoord. De bescherming van de stad tegen de Assyriërs wordt beloofd, niet om de verdiensten van David, maar vanwege de belofte van de Messias, Die uit Davids nakomelingen geboren zou worden.

Aanhoudend bezwaar 15. De verlossing der stad had ook wel kunnen plaatshebben zonder de belofte van de Messias. Dus wordt ze niet beloofd omwille van de Messias, maar om de verdiensten van David.

Antwoord. De verlossing van de stad kon niet plaatshebben zonder de Messias. Want alle weldaden van God, zowel tijdelijke als geestelijke, zowel voor als na de komst van de Messias, zowel die, zonder welke de belofte van Zijn komst kon vervuld worden, als die, zonder welke die komst niet kon vervuld worden, worden aan de Kerk gegeven omwille van de Messias, 2 Kor. 1 : 20: „Want zovele beloften Gods als er zijn, die zijn in Hem (n.l. Jezus Christus) ja, en zijn in Hem amen.”

Bezwaar 16. Jakob zegt van Jozefs zonen, Gen. 48 : 16: „Dat in hen mijn naam genoemd worde en de naam mijner vaderen Abraham en Izak” Dus is het geoorloofd, om de heiligen aan te roepen.

Antwoord. De Rooms en begrijpen hier het taaleigen van de Hebreeuwse taal niet. Want deze Hebreeuwse uitdrukking „en mijn naam worde in hen genoemd”, zoals het van woord tot woord moet worden vertaald, betekent geen aanbidding, maar een aanneming tot kinderen; zodat de betekenis is: Laat ze naar mijn naam genoemd worden, of: Laat ze van mij hun bijnaam nemen, d.w.z.: Laat ze genoemd en gehouden worden, niet voor mijn kleinkinderen, maar voor mijn zonen. Een dergelijke uitdrukking staat er in Jes. 4 : 1: „En te dien dage zullen zeven vrouwen één man aangrijpen, zeggende: Ons brood zullen wij eten en met onze klederen zullen wij bekleed zijn, laat ons alleenlijk naar uw naam genoemd worden”, d.w.z. laat ons uw vrouwen genoemd worden.

Bezwaar 17. Elifaz zeide tot Job: „Roep nu, zal er iemand zijn die u antwoorde? En tot wien van de heiligen zult gij u keren?” Job 5 : 1. Dus vermaant Elifaz Job, om de hulp van een heilige aan te roepen.

Antwoord. Deze tekst is meer in strijd met de aanroeping der heiligen, dan dat ze die verdedigt. Want zij zegt, dat de engelen de mensen in reinheid ver te boven gaan; dat ze ook, al worden zij door de mensen aangeropen, niet antwoorden of verschijnen.

Bezwaar 18. Matth. 25 : 40 luidt: „En de Koning zal antwoorden en tot hen zeggen: Voorwaar zeg Ik u, voor zoveel gij dit een van deze Mijn minste broeders gedaan hebt, zo hebt gij dat Mij gedaan” Dus is de aanroeping der heiligen een eer, die aan Christus Zelf bewezen wordt.

Antwoord. Christus spreekt hier niet over de aanroeping der heiligen, maar over de diensten of werken der liefde, die aan Zijn benauwde lidmaten in dit leven bewezen worden. Dus dient deze tekst er niet toe, om dit te bewijzen.

Bezwaar 19. In Zach. 1 : 12 staat: „Toen antwoordde de Engel des HEEREN en zeide: HEERE der heerschen, hoe lang zult Gij U niet ontfermen over Jeruzalem en over de steden van Juda, op welke Gij gram geweest zijt deze zeventig jaren?” Daaruit blijkt, dat de engelen speciaal voor de noden van de mensen bidden, en dus ook aangeropen moeten worden.

Antwoord.

1. Uit deze tekst van Zacharia kan niet bewezen worden, dat de engelen alle noden der mensen kennen. Want ze spreekt slechts van de ellenden van het Joodse land, die niet alleen voor de engelen, maar ook voor de mensen kenbaar en zichtbaar waren.

2. Hoewel de engelen onze noden weten en ervoor bidden, daaruit volgt nog niet, dat de gestorven heiligen dat ook doen. Want aan de engelen is de zorg en bescherming der Kerk in dit leven toevertrouwd, en daarom, als zij op aarde verkeren, zien en begrijpen zij onze noden; hetgeen van de gestorven heiligen niet gezegd kan worden.

3. Ook al bidden de engelen voor ons, daaruit volgt nog niet, dat ze daarom ook moeten aangeropen worden; zoals al eerder bewezen is.

Bezwaar 20. 2. Makk. 15 : 14 luidt: (Judas Makkabeüs heeft in het gezicht gezien) „En dat Onias, antwoordende, zou gezegd hebben: Dit is Jeremia, de profeet van God, die zijn broeders liefheeft, en die veel bidt voor het volk en voor de heilige stad.” Dus bidden de gestorven heiligen voor ons, en moeten zij aangeropen worden.

Antwoord. 1. Het tweede Boek der Makkabeeën is *apocrief*, d.w.z. geen heilige Schrift, en dus kan daardoor geen lering des geloofs bevestigd worden. (Vergelijk over de Apocriefe boeken de Nederl. Geloofsbelijdenis, art. 6, en de Waarschuwing aan het

begin ervan). 2. Ook nu weer moeten wij zeggen, dat, al bidden de heiligen voor ons, daaruit nog niet volgt, dat zij ook door ons moeten aangeroepen worden, aangezien niet een ieder, die voor ons bidt, dadelijk door ons moet aangeroepen worden.

Bezwaar 21. In Baruch 3 : 4 staat: „Almachtige Heere, gij God van Israël, hoor toch het gebed der gestorvenen van Israël, en der kinderen die voor u gezondigd hebben, die de stem van de Heere hun God niet gehoord hebben”; dus bidden de gestorven heiligen voor ons, en moeten zij aangeroepen worden.

Antwoord. 1. Ook het boek Baruch is apocrief. 2. Het woord „gestorvenen” wordt niet juist opgevat. Want met de gestorven Israëlieten worden hier niet bedoeld zij, die gestorven waren, maar die nog leefden en de Heere aanriepen, en die vanwege hun ellenden aan de gestorvenen gelijk waren.

Bezwaar 22. Het is niet geoorloofd om stoutmoedig bij een vorst te komen zonder voorspraak. Daarom is het nog minder geoorloofd, om zonder voorspraak te verschijnen voor het aangezicht van God.

Antwoord. Dat geven wij grif toe. Want er kan niemand enige toegang tot God krijgen zonder de Middelaar en Voorspraak Christus, Joh. 14 : 6: „Niemand komt tot den Vader dan door Mij.” Maar als zij concluderen, dat deze voorspraken de heiligen zijn, dan nemen zij als bewijs aan, hetgeen juist onzeker is. En daarop antwoordt de kerkvader *Ambrosius* zeer fraai, in de verklaring op de Brief aan de Romeinen, als volgt schrijvende: „Sommigen plegen een armelijke verontschuldiging te gebruiken, door te zeggen, dat men door middel van de rechtvaardigen tot God kan gaan, zoals men tot de vorst komt door middel van de graven of zijn hovelingen. Welaan: Is er ook iemand zo dwaas, en denkt hij zo weinig aan zijn zaligheid, dat hij de eer van de Koning aan diens hoveling durft toe te schrijven, aangezien allen die bevonden worden deze zaak aan te durven, terecht veroordeeld worden; omdat zij de majesteit van de Koning geschonden hebben. En menen deze mensen, dat zij de Majesteit van God ook niet schenden, die de eer van Gods Naam aan de schepselen bewijzen, en de Heere voorbijgaande, hun mededienstknechten aanbidden, precies alsof er nog iets meer was, dat men voor God zou kunnen houden? Want daarom gaat men tot de koning door middel van kolonels en graven, namelijk omdat de koning een *mens* is, en hij niet weet, aan wie hij het gemenebest moet toevertrouwen. Maar om *Gods* gunst en genade te verwerven, voor Wie niets verborgen is (want Hij kent een ieders verdiensten, of werken) is geen voorspraak nodig, maar alleen een godvruchtig (letterl.: „devoot”) gemoed. Want waar zo iemand spreken zal, daar zal Hij niet antwoorden”, enz.

En Chrysostomus schrijft: „De Kanaänese vrouw vraagt Jakob niet, noch bidt zij Johannes, of gaat zij verder tot Petrus, en ook spant zij niet aan met de schare der Apostelen, want zij zocht geen enkele voorspraak, maar in plaats van dat alles nam zij de *bekering* tot metgezellin, die de plaats van een voorspraak vervulde, en ging alzo voort tot de hoogste Fontein.”

Daarom is dit een ware en vast(staand)e leer, dat de aanroeping der engelen, van gestorven heiligen of van enige andere zaak, behalve van de waarachtige God, afgodisch is, en in strijd met de eer van Gods Naam, van Welke God wil, dat men Hem alleen (eer) zal bewijzen bij alle oprechte aanroeping.